

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

3. Моисеев А.М. Заместитель директора школы по научной работе / А.М. Моисеев, О.М. Моисеева. – М.: Новая школа, 1996. – 143 с.
4. Морева Н.А. Основы педагогического мастерства: учеб. пособие для вузов / Н.А. Морева. – М.: Просвещение, 2006. – 320 с.
5. Онишків З.М. Основи школознавства / З.М. Онишків. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 176 с.
6. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: “Современное слово”, 2005. – 720 с.
7. Пінчук Є.А. Модернізація Української системи освіти як теоретико-філософська і практична проблема: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: 09.00.10 / Є.А. Пінчук; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – К., 2010. – 25 с.
8. Романовський О.Г. Самовідосконалення та самоосвіта як показники рівня професіоналізму / О.Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. Вип. 26 (30) / [ред. кол.: В.Г. Кремень (голова) та ін.]; за ред. Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського. – Харків: НТУ “ХП”, 2010. – С. 11 – 18.
9. Сагуйченко В.В. Самоосвіта в інформаційному суспільстві / В.В. Сагуйченко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія. – 2012. – Вип. 38. – С. 90 – 101.
10. Шмиголь І. Сутність та структура професійної компетентності педагога / І. Шмиголь // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 11 (Ч. 1). – С. 197 – 204.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2016

УДК 37.017.04

Світлана Волошин, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри практичної психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

У статті досліджено особливості психолого-педагогічної роботи щодо попередження проявів насильства. Встановлено, що зміст соціально-педагогічної діяльності з попередження жорстокого поводження з дітьми включає технологію соціального діагнозу, забезпечення різних форм і методів соціального супроводу.

Ключові слова: психолого-педагогічна робота, профілактика насильства, діти, основи психологічного-педагогічного супроводу, психотерапевтична допомога.

Літ. 8.

Светлана Волошин, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры практической психологии Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РАБОТА ПО ПРОФИЛАКТИКЕ НАСИЛИЯ НАД ДЕТЬМИ

В статье исследованы особенности психолого-педагогической работы по предупреждению проявлений насилия. Установлено, что содержание социально-педагогической деятельности по предупреждению жестокого обращения с детьми включает технологию социального диагноза, обеспечение различных форм и методов социального сопровождения.

Ключевые слова: психолого-педагогическая работа, профилактика насилия, дети, основы психологического педагогического сопровождения, психотерапевтическая помощь.

Svitlana Voloshyn, Ph.D. (Pedagogy), Senior lecturer of the Applied Psychology Department of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE PSYCHOLOGICAL AND EDUCATIONAL WORK ON THE PREVENTION OF CHILDS ABUSE

In the article the features of psychological and pedagogical work to prevent violence are defined. It is established that the content of social and educational activities for preventing child's abuse includes the technology of social diagnosis and providing various forms and methods of social support.

Keywords: the psychological and pedagogical work, prevention of violence, children, the basics of psychological-pedagogical support, psycho-therapeutic assistance.

Постановка проблеми. Економічна й соціальна нестабільність сьогодення сприяє падінню духовних і моральних цінностей, підвищенню конфліктності, агресивності в соціальних і міжособистісних відносинах в суспільстві. Ці зміни призводять до

появи нових соціальних проблем, які впливають на процес виховання та розвиток дітей. Сьогодні в Україні активізувалася робота з попередження насильства у сімі як на державному рівні, так і зусиллями громадських організацій, адже насильство вважається порушенням прав і свобод особистості, яке унеможливує її саморозвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні основи психологічного-педагогічного супроводу дітей, що зазнали насильства висвітлені у працях Т. Алексеєнко [2], Н. Максимової [3], І. Трубавіної [4], особливості психотерапевтичної допомоги дітям, які зазнали насильства досліджуються у наукових доробках В. Ролінського [5], І. Пінчук [6; 7], Г. Хоменко [8].

Мета статті – обґрунтувати особливості психолого-педагогічної роботи щодо профілактики насильства над дітьми.

Виклад основного матеріалу. У процесі організації профілактики насильства в школі необхідно враховувати два основних напрямки: робота з потенційними агресорами (педагоги, батьки, школярі) і робота з потенційними жертвами. Основним результатом проведення профілактичної роботи з попередження насильства в школі є формування безпечного середовища – умов, при яких зведений до мінімуму вплив факторів, що провокують насильство, і знижена потреба прояву будь-якої агресії [2, 7].

Зміст соціально-педагогічної діяльності з попередження жорстокого поводження з дітьми включає технологію соціального діагнозу, забезпечення різних видів соціального патронажу й обслуговування, здійснення форм і методів роботи з питань захисту прав дітей, профілактику негативних проявів щодо них, підвищення рівня правосвідомості та правове виховання неповнолітніх, просвітницько-інформаційну роботу серед батьків, населення, соціальне прогнозування загалом та у кожній конкретній ситуації дитини. Основними соціологічними методами називають: метод аналізу документів – дозволяє оперативно одержати фактографічні дані про дитину та її мікрооточення, які у більшості випадків носять об'єктивний характер; метод експертних оцінок – заснований на опитуванні або інтерв'юванні, за допомогою яких виявляється інформація, що відображає знання, думки, ціннісні орієнтації і установки клієнтів, їх відношення до подій, явищ дійсності; використовується в ситуаціях, коли та або інша проблема потребує оцінки компетентних осіб – експертів, що мають глибокі знання про предмет або об'єкт дослідження; біографічний метод –

використання соціальних біографій, що дозволяє на основі аналізу особистих документів та характеристик досліджувати суб'єктивні сторони суспільного життя особи; вивчаються стосунки неповнолітнього, в які він був включений опосередковано або безпосередньо; спостереження – як емпіричний метод дослідження використовується для збору інформації та відомостей про неповнолітнього, його сім'ю, мікросоціальне оточення, при вивченні зовнішніх проявів поведінки особи без втручання в протікання його діяльності [2; 4; 6].

Науковці розрізняють такі форми і методи роботи з батьками щодо профілактики насильства над дітьми: інформаційні (бесіди, консультації, роз'яснення, рекомендації); соціально-економічні (сприяння наданню соціальної допомоги членам сім'ї як форми захисту неповнолітньої особи та консультації щодо отримання соціально-правової допомоги); соціально-педагогічні (організаційні заходи, педагогічний вплив, психологічна підтримка). Ефективною є спільна робота соціального педагога з батьками задля сприяння у залученні неповнолітнього до навчання чи праці, організації життєдіяльності у різних сферах.

Зміст роботи з батьками включає: засвоєння батьками необхідної багатопланової інформації про природу, причини, наслідки насильницької поведінки дітей; інструктаж та консультування, лекції та практикуми; батьківські збори, індивідуальні та групові бесіди. В ході превентивної освіти батьків дається повідомлення щодо особливостей вікової психології, короткі нариси про неправильні типи виховання з метою надання психологічно-педагогічної допомоги батькам і покращення сімейного мікроклімату. Лекції щодо природи насильства, агресивної поведінки у навчально-виховному процесі школи, визнання ролі батьків у профілактичній роботі, надання їм інформаційної допомоги та забезпечення зворотнього зв'язку. Під час повідомлень, лекцій, інструктажу, практикуму потрібно звертатися до колективних бесід, обговорення реальних ситуацій прояву агресій дітей на основі отриманих знань, результатів психолого-педагогічної діагностики стилю взаємин в сім'ї, наявності емоційного контакту з батьками тощо. Згадані форми і методи роботи з батьками мають здійснюватись паралельно з відповідною роботою з учнями, адекватною рівню їх розвитку, дещо випереджати її за змістом [1, 22 – 24].

З метою визначення стану присутності чи відсутності насильства в сім'ї щодо дітей нами проведено опитування школярів ЗОШ І – III ступеня №1 м. Самбір віком від 9 до 15 років (60

респондентів) та опитування (вільне інтерв'ю) батьків учнів обраних шкіл (45 респондентів).

Щоб визначити, який саме змісткладають діти у поняття “домашнє насильство”, в анкету було включено відкрите запитання: “Які форми поведінки ви відносите до домашнього насильства?” Виявилось, що 63 % опитаних 5 – 8 класів вважають за таке насильство побиття та застосування фізичної сили, 35% – примус до сексу, 29% – лайку, 25% – образи, 23% – приниження. А 9% опитаних віднесли до поняття “домашнє насильство” економічний контроль, психічний тиск та ігнорування. Результати дослідження свідчать, що школярі розуміють, що таке домашнє насильство. Але в процесі анкетування з'ясувалося, що підлітки більше, ніж учні початкової школи розрізняють фізичне та психологічне насильство. Понад 2/3 хлопців та дівчат середньої школи не відносять до насильства лайки, близько 1/3 – не вважають за насильство образи, приниження.

Зауважимо, що існують розбіжності в розумінні того, що вважається насильством між хлопцями та дівчатами. Особливо це стосується психологічного насильства. Тільки незначна кількість хлопців, що були опитані, вважають поведінку батьків, пов'язану з приниженням та психологічним тиском, насильством. Тож для них це є прийнятною формою поведінки. Саме хлопчики є носіями стереотипу розуміння насильства тільки як фізичного. Тому важливо проводити просвітницьку роботу серед чоловіків та хлопців щодо проблем сімейного насильства, сприяти підготовці молодих людей до сімейного життя, надавати консультативну допомогу сім'ям, які виховують хлопчиків.

Дослідження науково-методичної літератури вказують на залежність між почуттям помсти, що породжує жорстокість та агресію, і культурним та економічним збідненням. Складність економічної ситуації все більше сприяє падінню моралі, духовності, а натомість широкому розповсюдженню насилля, жорстокості, агресивності. Втрата людьми життєвих орієнтирів породжує конфліктність у взаєминах та тривожну атмосферу в сім'ї. Так, найбільша частина конфліктів відбувається сьогодні саме в сімейному середовищі між членами подружжя.

На запитання анкети “Чи часто у тебе виникають непорозуміння з батьками?” переважна більшість дітей дала позитивну відповідь, що свідчить про наявність конфліктних стосунків у сім'ї між батьками та дітьми. Взаємовідносини між людьми в будь-якій сфері їхнього життя, а особливо в родині – це компонент, найсуттєвіший для забезпечення так

званої “якості життя”. Кожна дитина прагне уникнути страждань, відчувати себе щасливою, жити без додаткових психічних навантажень. Головною причиною дисгармонії сімейних стосунків є психолого-педагогічна необізнаність чи непоінформованість батьків з питань виховання дітей та їх психологічних особливостей. Батьки на підсвідомому рівні проявляють жорстокість та агресію щодо дітей, причиною яких є економічне та культурне збіднення в суспільстві насилля, жорстокості як певних способів виживання. Найчастіше стають приводом конфлікти між батьками та дітьми питання з приводу навчання дітей у школі – 49%, понад половини дітей зазначають, що конфлікти в сім'ї виникають з питань допомоги дітей по господарству, 34 – конфлікти виникають з приводу проведення вільного часу дитини.

Аналізуючи отримані дані слід зазначити, що діти мають ті чи інші проблеми в стосунках з батьками. Не знайшлося дитини, яка б підтвердила, що конфлікти в сім'ї відсутні. Батьки не надають належного значення суперечкам та конфліктам з дітьми, вважаючи це звичайною справою. На їх думку, перешкодою конструктивному вирішенню суперечок є непорозуміння з боку дітей. Ставлення до дітей є певним показником духовного розвитку та соціальної зрілості суспільства. Тому негативізм стосовно дітей у сім'ї працює не на користь того суспільства, де існує дана проблема. Дані, які були отримані в результаті нашого дослідження, доводять і підкреслюють актуальність проблеми, що розглядається. Понад половини дітей стає свідком сварок своїх батьків, що неодмінно впливає на формування їх свідомості. Насильство для деяких дітей є частиною взаємодії між дитиною і значимою для неї людиною. З часом дитина починає розглядати насильницькі дії як невід'ємну складову свого життя. Взаємодія з елементами жорстокого поводження, як правило, інтегрується в сімейне життя та відбувається поза сімейними відносинами дитини.

Значимо, що успішність дітей, які зазнали насильства, є гіршою, ніж дітей, які виховуються в благополучних родинах. Наслідки насильства над дітьми можуть бути не тільки в заниженні самооцінки, а і в заниженні рівня успішності. Насильство над дітьми в сім'ї здійснює вагомий вплив на формування особистості дитини. Діти, які зазнали насильства, почувають себе непотрібними, поганими, нерозумними, нікчемними, мають низьку самооцінку, переживають відчуття власної неспроможності.

Опитування (вільне інтерв'ю) батьків засвідчило, що більшість з них не порушують

законів, але і не знають їх. А не дозволяє їм порушувати закон їх моральні норми та уявлення про справедливість. Деякі батьки були здивовані, що в сімейному кодексі так ретельно прописані обов'язки батьків. Результати опитування вказують наскільки деякі батьки далекі від виконання основних батьківських обов'язків, 42% вважає, що фізичне насильство щодо дітей є виправданим, біля 2/3 опитаних повідомили, що сварять і принижують своїх дітей, якщо ті роблять щось "неправильно".

Результати досліджень підтвердили, що більшість батьків, яких жорстоко карали в дитинстві, карають своїх дітей. Отже, модель виховання передається із покоління в покоління, відбувається відтворення дорослою людиною переважно рольової моделі своїх батьків. Не кожен із батьків розуміє, що покарання це психологічна травма. Батьки часто завдають психологічної травми без злого умислу. Вони не усвідомлюють, що душевний біль у дитинстві створює проблеми в дорослому житті.

З метою профілактики сімейного насильства був проведений тренінг для дітей "Мої права". У тренінгу взяли участь учні 4 – 5-х класів. Мета тренінгу – правова просвіта учнів: виховання почуття власної гідності і поваги до інших. Специфіка тренінгу правової просвіти учнів 4 – 5-х класів обумовлена віковими особливостями дітей і змістом матеріалу. Тренінг містив елементи ігор та казок. Особливо важливим для отримання бажаного результату було створення атмосфери поваги до особистості дитини, формування у неї почуття цінності своєї особистості, а також визнання прав оточуючих на відповідну повагу і довіру. Головною нашою метою було під час тренінгу бути не поряд з дітьми, а разом з ними. Те, що тренер під час ігор знаходився в колі, ділився з дітьми своїми бажаннями, аналізував свою діяльність з точки зору дотримання прав, дало змогу отримати гарні результати.

У ході тренінгу учням були запропоновані проблемні ситуації, в ході аналізу яких дитина самостійно набуває нових правових знань, умінь, виробляє свою точку зору. Тренінг дозволив дітям відчувати себе захищеним з боку суспільства, сприяв формуванню в школярів системи уявлень про особисту гідність людини, про її права і способи їх захисту, навичок оцінки явищ, що відбуваються в суспільстві і життєвих ситуацій з правової точки зору, уявлень, що володіння правами і свободами нерозривно пов'язане з відповідальністю людини за свої вчинки. Вправи малювання на правову тематику дозволило учням образно виразити своє уявлення ситуацій, які вони не завжди в змозі на належному рівні виразити словами (вербалізувати).

Психолого-педагогічний вплив здійснюється шляхом вибору форм і методів: налагодження взаєморозуміння між батьками і неповнолітнім; допомога у виборі технології захисту прав дитини; посилення відповідальності батьків за умови виховання й розвитку дітей.

Слід враховувати, що робота з батьками з питань охорони дитинства передбачає реалізацію усіх доступних і доцільних форм просвітницько-інформаційної роботи серед населення – підвищення правової відповідальності батьків за виховання і розвиток їхніх дітей, батьківські збори, перегляд і проведення теле-, радіопередач, індивідуальних консультацій та зустрічей батьків з фахівцями соціальної сфери, працівниками правоохоронних органів, організація культурно-масових заходів.

Науковці трактують профілактичні заходи таким чином: первинна профілактика – розповсюдження плакатів, буклетів, які мають привернути увагу громадськості до проблеми насильства над дітьми та необхідності втручання у такі ситуації; проведення заходів та зустрічей між представниками місцевих громад, організацій, що працюють із дітьми, які постраждали від насильства; профілактика насильства через ЗМІ. Вторинними засобами запобігання жорстокого поводження з дітьми в сім'ї є спеціалізовані послуги сім'ям, які потребують додаткової допомоги, шляхом визначення "факторів ризику", у ставленні до дитини. Третинні засоби запобігання жорстокого поводження з дітьми – це надання послуг дітям і сім'ям, які вже зазнали насильство чи відчули прояви нехтування їх правами [1; 3].

Висновки. Аналіз проведених досліджень дозволяє стверджувати, що ефективність соціально-педагогічної роботи щодо попередження жорстокого поводження з дітьми відбудеться за умов, якщо робота соціального педагога буде здійснюватися за такими напрямками: вивчення медико-психологічних та соціально-педагогічних особливостей дітей, умов їхнього життя в сім'ї, специфіки мікросередовища; виявлення дітей, які стали жертвами сімейного насильства; здійснення правової просвіти школярів та їх батьків; розробка і реалізація програм реабілітації дітей, які стали жертвами сімейного насильства; взаємодія із сім'ями школярів з метою спільного вирішення проблем виховання та розвитку особистості дитини.

Ефективність процесу профілактики насильства щодо неповнолітніх забезпечується удосконаленням навчально-виховного процесу через здійснення комплексного підходу до педагогічної діагностики; розширенням

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ХОРОВИХ КОЛЕКТИВІВ ЖИДАЧІВЩИНИ (ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС)

соціального досвіду підлітків, формуванням життєвих навичок по захисту своїх прав та інтересів у різних формах самоврядування; реалізацією потенціалу сімейного виховання у попередженні і подоланні насильства щодо підлітків через підвищення педагогічної культури батьків.

1. Акименко Ю.Ф. Тренінг батьківської ефективності. Програма і методика проведення / Ю.Ф. Акименко // Практична психологія та соціальна робота, 1999. – №6. – С. 21 – 29.

2. Алексєєнко Т.Ф. Соціальна педагогіка теорія і технології: підручник / Т.Ф. Алексєєнко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 314 с.

3. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: методичні рекомендації для соціальних працівників / За ред. І.М. Трубавіної. – К.: ДЦССМ, 2004. – 192 с.

4. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л. Соціально-психологічні аспекти проблем насильства / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 337 с.

5. Ролінський В.І. Соціально-педагогічні проблеми попередження та подолання насильства над підлітками / В.І. Ролінський // Рідна школа, 2004. – № 9. – С. 7 – 9.

6. Ролінський В.І. Проблеми насильства неповнолітніх як гостре соціальне явище / В.І. Ролінський // науково-методичний журнал "Нова педагогічна думка", 2004. – № 2. – С. 101 – 102.

7. Соціальна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки, перспективи // За заг. редакцією Пінчук І.М., Толстоухової С.В. – К.: УДЦССМ, 2000 р. – Випуск 1. – 276 с.

8. Хоменко Г.С. Педагогічні проблеми виховання неповнолітніх / Г.С. Хоменко. – К.: РІШ, 1976. – 94 с.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2016

УДК 78.087.68(477.83)

Степан Салій, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ХОРОВИХ КОЛЕКТИВІВ ЖИДАЧІВЩИНИ (ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС)

У статті висвітлено творчу діяльність хорових колективів Жидачівщини та їх керівників. Зроблено історичний екскурс діючих на сьогоднішній день аматорських хорів і їх концертних програм.

Ключові слова: творча діяльність, хоровий колектив, хоровий спів, хорове мистецтво, концертні виступи, керівник хору, концертна програма.

Літ. 4.

Степан Салій, кандидат педагогических наук, доцент кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ХОРОВЫХ КОЛЛЕКТИВОВ ЖИДАЧИВЩИНЫ (ИСТОРИЧЕСКИЙ ЭКСКУРС)

В статье исследована творческая деятельность хоровых коллективов Жидачевского района и их руководителей. Проведен исторический экскурс действующих аматорских хоров и их концертных программ.

Ключевые слова: творческая деятельность, хоровой коллектив, хоровое пение, хоровое искусство, концертные выступления, руководитель хора, концертная программа.

Stepan Saliy, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Music Education Methods and Conducting Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE CREATIVE ACTIVITIES OF ZHYDACHIV QUIRES (HISTORY)

The article highlights the creative work of Zhydachiv choirs and their leaders. The author makes the historical overview of the existing amateur choirs and concert programs.

Keywords: creative activities, a choir, choral singing, choral art, concerts, choir director, concert program.

Постановка проблеми. Хоровий спів буває одноголосий (спів в унісон) і багатоголосий, з музичним супроводом або без нього – акапела. «Це найбільш масовий вид

музичного мистецтва. Хоровий спів як професійне хорове мистецтво відоме з часів Стародавньої Греції. Воно здавна було невід'ємною частиною відправлення релігійних культів» [4].